Teskari matrisa, Matrisa rangi.

Namunaviy mimsollar

A kvadrat matritsa uchun $AA^{-1} = A^{-1}A = E$ tenglik bajarilsa, A^{-1} matritsa A matritsaga *teskari matritsa* deyiladi.

Har qanday maxsusmas A matritsa uchun A^{-1} matritsa mavjud va yagona boladi.

A matritsaning teskari matritsasi

$$A^{-1} = \frac{1}{\Delta} \begin{pmatrix} A_{11} & A_{21} & \dots & A_{n1} \\ A_{12} & A_{22} & \dots & A_{n2} \\ \dots & \dots & \dots \\ A_{1n} & A_{2n} & \dots & A_{nn} \end{pmatrix}.$$

formula bilan aniqlanadi.

misol. A matritsaga teskari matritsani toping:

$$A = \begin{pmatrix} 2 & -1 & 0 \\ -1 & 1 & 3 \\ 1 & 2 & -1 \end{pmatrix}.$$

Matritsaning determinantini hisoblaymiz:

$$\Delta = \begin{vmatrix} 2 & -1 & 0 \\ -1 & 1 & 3 \\ 1 & 2 & -1 \end{vmatrix} = -16 \neq 0.$$

Demak, A^{-1} mavjud. Δ ning algebraik to 'ldiruvchilarini hisoblaymiz:

Demak, A^{-1} mavjud. Δ ning algebraik to 'ldiruvchilarini hisoblaymiz:

$$A_{11} = \begin{vmatrix} 1 & 3 \\ 2 & -1 \end{vmatrix} = -7;$$

$$A_{11} = \begin{vmatrix} 1 & 3 \\ 2 & -1 \end{vmatrix} = -7;$$
 $A_{21} = -\begin{vmatrix} -1 & 0 \\ 2 & -1 \end{vmatrix} = -1;$ $A_{31} = \begin{vmatrix} -1 & 0 \\ 1 & 3 \end{vmatrix} = -3;$

$$A_{31} = \begin{vmatrix} -1 & 0 \\ 1 & 3 \end{vmatrix} = -3;$$

$$A_{12} = -\begin{vmatrix} -1 & 3 \\ 1 & -1 \end{vmatrix} = 2;$$
 $A_{22} = \begin{vmatrix} 2 & 0 \\ 1 & -1 \end{vmatrix} = -2;$ $A_{32} = -\begin{vmatrix} 2 & 0 \\ -1 & 3 \end{vmatrix} = -6;$

$$A_{22} = \begin{vmatrix} 2 & 0 \\ 1 & -1 \end{vmatrix} = -2;$$

$$A_{32} = - \begin{vmatrix} 2 & 0 \\ -1 & 3 \end{vmatrix} = -6$$

$$A_{13} = \begin{vmatrix} -1 & 1 \\ 1 & 2 \end{vmatrix} = -3;$$

$$A_{13} = \begin{vmatrix} -1 & 1 \\ 1 & 2 \end{vmatrix} = -3;$$
 $A_{23} = -\begin{vmatrix} 2 & -1 \\ 1 & 2 \end{vmatrix} = -5;$ $A_{33} = \begin{vmatrix} 2 & -1 \\ -1 & 1 \end{vmatrix} = 1.$

$$A_{33} = \begin{vmatrix} 2 & -1 \\ -1 & 1 \end{vmatrix} = 1.$$

Teskari matritsani formuladan topamiz:

$$A^{-1} = -\frac{1}{16} \begin{pmatrix} -7 & -1 & -3 \\ 2 & -2 & -6 \\ -3 & -5 & 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} \frac{7}{16} & \frac{1}{16} & \frac{3}{16} \\ -\frac{1}{8} & \frac{1}{8} & \frac{3}{8} \\ \frac{3}{16} & \frac{5}{16} & -\frac{1}{16} \end{pmatrix}$$

A matritsa noldan farqli minorlarining yuqori tartibiga A matritsaning rangi deyiladi va r(A) (yoki rangA) bilan belgilanadi. Bunda $A \neq Q$ uchun $1 \le r(A) \le \min(m; n)$, A = Q uchun r(A) = 0.

r(A)ni ta'rif asosida topish usuli *minorlar ajratish usuli* deb ataladi. Matritsalar ustida bajariladigan quyidagi almashtirishlarga *elementar*

- Matritsalar ustida bajariladigan quyidagi almashtirishlarga *elementar* almashtirishlar deyiladi:

 a) faqat nollardan iborat satrni (ustunni) oʻchirish;
 - b) ikkita satrning (ustunning) oʻrinlarini almashtirish;
- c) biror satrning (ustunning) barcha elementlarini noldan farqli songa koʻpaytirish;
- d) biror satrning (ustunning) barcha elementlarini noldan farqli songa koʻpaytirib, boshqa satrning (ustunning) mos elementlariga qoʻshish.

Elementar almashtirishlar natijasida matritsaning rangi oʻzgarmaydi.

misol. Matritsaning rangini elementar almashtirishlar usuli bilan toping:

$$A = \begin{pmatrix} 0 & 5 & -10 & 0 \\ -1 & -4 & 5 & -3 \\ 3 & 1 & 7 & 9 \\ 1 & -7 & 17 & 3 \end{pmatrix}.$$

Matritsani kanonik koʻrinishga keltiramiz.

Buning uchun elementar almashtirishlarni bajaramiz:

- avval matritsaning 1-va 4-satrlarining oʻrinlarini almashtiramiz, keyin 2-satr elementlariga 1-satrning mos elementlarini qoʻshamiz va 3-satr elementlariga (-3)ga koʻpaytirilgan 1-satrning mos elementlarini qoʻshamiz;
- hosil bo'lgan matrisaning 2,3 va 4 satr elementlarini mos ravishda
 (-11), 22 va 5 ga bo'lamiz, keyin (-1) ga ko'paytirilgan 2 satr elementlarini
 3 va 4 satrning mos elementlariga qo'shamiz;
- hosil bo'lgan matritsaning 2,3 va 4 ustun elementlariga mos ravishda 7, (-17) va (-3) ga ko'paytirilgan 1 – ustun elementlarini qo'shamiz,

keyin 3 – ustun elementlariga 2 ga koʻpaytirilgan 2 – ustun elementlarini qoʻshamiz.

Bajarilgan elementar almashtirishlarni sxema tarzida keltiramiz:

$$A = \begin{pmatrix} 0 & 5 & -10 & 0 \\ -1 & -4 & 5 & -3 \\ 3 & 1 & 7 & 9 \\ 1 & -7 & 17 & 3 \end{pmatrix} \sim \begin{bmatrix} 1 & -7 & 17 & 3 \\ -1 & -4 & 5 & -3 \\ -3 & 3 & 1 & 7 & 9 \\ 0 & 5 & -10 & 0 \end{bmatrix} \sim \begin{bmatrix} 1 & -7 & 17 & 3 \\ -1 & -4 & 5 & -3 \\ 0 & 5 & -10 & 0 \end{bmatrix}$$

$$\begin{array}{c}
 \vdots(-11) \begin{pmatrix} 1 & -7 & 17 & 3 \\ 0 & -11 & 22 & 0 \\ 0 & 22 & -44 & 0 \\ 0 & 5 & -10 & 0 \end{pmatrix} \sim
\begin{array}{c}
 & 1 & -7 & 17 & 3 \\ 0 & 1 & -2 & 0 \\ 0 & 1 & -2 & 0 \\ 0 & 1 & -2 & 0 \end{array}$$

Demak, r(A) = 2.